

Evaluarea aplicării signalecticii în România. Context și implicații

Ileana Todoran

Universitatea din București

Studiul de față prezintă o analiză a aplicării sistemului de semnalizare a programelor TV (signalectica) de către principalele canale de televiziune din România și o evaluare a respectării signalecticii de către telespectatorii minori din România (7-10 ani, 11-14 ani și 15-18 ani), fondată pe rezultatele unei anchete naționale pe bază de chestionar. Dacă aplicarea sistemului de semnalizare a programelor TV este în principiu asimilată de televiziunile din România, în contextul unui control parental precar, al individualizării progresive a televizionării în rândul minorilor și al inexistenței unei implicări a școlii în consumul TV al copiilor și al adolescenților români, gradul de nerespectare a signalecticii în rândul telespectatorilor minori este îngrijorător de ridicat. Numeroși copii și adolescenți ignoră signalectica, vizionând programe TV nerecomandate/interzise pentru categoria lor de vârstă (cei mai mulți dintre adolescenți – 15-18 ani – și o mare parte dintre copiii cu vârste cuprinse între 7 și 10 și între 11 și 14 ani).

Violența TV și protecția telespectatorilor minori

Violența din programele TV – o provocare pentru cercetarea contemporană

Chiar de la începuturile cercetării comunicării de masă, analiza conținutului violent al programelor TV a constituit o adevărată provocare pentru cercetare, iar studiile pe această temă, deși uneori controversate și chiar contradictorii, au proliferat și continuă să prezinte interes. Preocuparea pentru evaluarea violenței din programele TV se leagă în special de protecția telespectatorilor din rândul minorilor, considerați a fi cei mai expuși în fața potențialei influențe nocive a conținutului violent al programelor TV. Nu

doar institutele de cercetare manifestă interes pentru evaluarea reprezentării violenței televizuale și a impactului acesteia, ci și instituțiile de reglementare în domeniul audiovizualului, autoritățile naționale și internaționale de protecție a copilului, ONG sau radiodifuzorii.

În ultimii ani s-au înregistrat cazuri șocante de violență extremă, inspirată din violența mediatică, în rândul minorilor. De exemplu, „masacrul din Littleton, Colorado” – din aprilie 1999 – a tras un mare semnal de alarmă în legătură cu violența din programele TV, cu atât mai mult cu cât a fost urmat de o serie de acte de violență-ecou (de mai mică amploare, dar nu lipsite de importanță). În Colorado, într-o suburbie a orașului Denver, Littleton, în aprilie 1999, la colegiul liceal Colombine,

doi adolescenți au ucis 16 persoane și au rănit grav alte 23 într-un atac armat. Nu trebuie omis contextul evenimentului: acesta s-a dorit un act demonstrativ de extremism naționalist și a fost organizat chiar de ziua de naștere a lui Hitler. În plus, anterior atacului armat, potrivit mărturiilor elevilor de la Colombine, membrii unei grupări extremiste din școală și din suburbie proiectaseră un film cu scene de execuție în masă a scoțienilor. Ulterior, victimele atacului armat au fost selectate preferențial din rândul elevilor și profesoriilor de origine scoțiană, ceea ce susține ideea că violența mediatică (din film) cel puțin a stimulat violența reală de la Colombine.

Și în România au existat cazuri de violență în rândul copiilor, inspirate din violența mediatică (deși, din fericire, nu atât de spectaculoase). De exemplu, în 2003, un copil de 12 ani și-a înjunghiat sora cea mică „pentru că așa a văzut într-un film la TV” (*apud* Antim, 2004, 23). În Giurgiu, un adolescent și-a regizat minuțios și și-a filmat singur propria sinucidere: deși nu a invocat explicit influențele mediatice asupra actului de violență la adresa propriei persoane, forma spectaculară a actului de violență trimite la violența mediatică. Cazurile menționate mai sus pot trezi spaimă, indignare sau debusolare în fața avalanșei de violență televizuală și a potențialei sale nocivități. Dar preferabil este ca aceste exemple să nu fie absolutizate, să nu se producă generalizări pornind de la cazuri particulare, ci violența televizuală să fie tratată cu responsabilitate deopotrivă morală și științifică.

Abordări teoretice privind violența TV

Abordările teoretice asupra violenței TV nu sunt unitare și în consonanță unele cu celelalte, ci sunt diverse și conflictuale.

Astfel, după cum arată Ioan Drăgan (1996), se conturează trei mari teze privind violența TV: 1. *teza efectului cathartic*; 2. *teza efectelor de întărire*; 3. *teza stimulării (efective) a violenței reale de către cea mediatică*. Toate aceste teze abordează violența TV din perspectiva potențialelor efecte ale acesteia asupra receptorilor.

Prima teză, cea a *catharsis*-ului, de inspirație aristotelică, vizează un efect pozitiv și anume eliberarea simbolică de violență, consumul simbolic al agresivității, „descărcarea” prin intermediul violenței din programele TV. Cea de-a doua teză, a efectelor de întărire, presupune actualizarea și consolidarea, prin intermediul violenței televizuale, a unor tendințe preexistente. Mass-media, în special televiziunea, nu generează *ex nihilo* atitudini violente, ci, pur și simplu, le face vizibile și le amplifică pe cele care există deja, măcar în germene. Dintre receptorii programelor TV, cei mai expuși sunt cei cu o anumită instabilitate psihică și cei mai puțin integrați în mediul lor social. Cea de-a treia teză, a stimulării violenței reale de către violența mediatică, presupune generarea unor acte de violență și a unor atitudini specifice față de violență de către televiziune.

Cele trei teze pot fi tratate complementar, fiind aplicabile, de la caz la caz, în funcție de situație: uneori efectele pot fi cathartice, alteori pot genera comportamente violente sau pot doar actualiza tendințe violente preexistente.

Cele mai importante potențiale efecte nocive ale violenței televizuale sunt: apariția și potențarea agresivității reale (stimularea actelor de violență comise efectiv); generarea și amplificarea temerilor legate de violența reală și de posibilitatea de a fi transformat într-o victimă; desensibilizarea (indiferența) față de actele de violență și de victimele acestora; acceptarea violenței în viața reală (mergând, uneori, până la creșterea apetitului pentru violență în viața reală).

Violența TV în „analiza cultivării”

Unul dintre studiile cu o mare influență în cercetarea comunicării de masă și în ceea ce privește evaluarea violenței din programele TV și a impactului său, deși controversat, este cel coordonat de profesorul George Gerbner și desfășurat, sub auspiciile centrului Annenberg School of Communication (Universitatea Princeton), inițiat în 1967 și continuat timp de aproape 20 de ani. Studiul a pus în lumină efecte nocive ale consumului de televiziune: indirecte, pe termen lung, cumulative și destul de puternice. Printre aceste efecte se numără și generarea și accentuarea temerilor față de violența reală și de posibilitatea de a deveni victimă.

Cercetarea a plecat, din start, de la o abordare negativă a televiziunii și a receptorilor. Au existat două premise în acest sens: 1. televiziunea oferă o viziune completă, coerentă, organică despre lume, dar distorsionată (la articularea căreia contribuie în primul rând narațiunile TV); 2. publicul de televiziune acționează neselectiv, iar privitul la televizor se desfășoară mai curând ca un ritual. Ipoteza studiului a fost următoarea: expunerea la mesajele televizuale contribuie la adoptarea viziunii despre lume (stereotipă și deformată) oferită de către televiziune. Pentru testarea ipotezei, echipa de cercetători a combinat, în mod original, analiza de conținut a mesajelor TV (pentru evaluarea lumii simbolice, oferite de televiziune) și o anchetă în rândul receptorilor programelor TV (pentru a urmări efectele acestei lumi simbolice, televizuale asupra receptorilor).

În cadrul analizei de conținut, timp de aproximativ 13 ani, din 1967 până în 1979, au fost monitorizate 1.491 de programe TV difuzate în *prime time* în timpul săptămânii și pe parcursul întregii zile în week-end.

Au fost investigate prioritar programele de divertisment (care permit evaziunea din realul cotidian). Au fost identificate 410 caracteristici majore ale programelor TV (teme, idei, simboluri centrale) și 1.425 de caracteristici minore. Analiza de conținut a confirmat ideea unei lumi televizuale coerente, dar distorsionate: în programele TV bărbații erau suprareprezențați (de 3 ori mai numeroși decât femeile); bătrânii și tinerii erau subreprezențați; categoriile sociale ale celor cu profesii liberale și ale oamenilor de afaceri erau suprareprezentate în defavoarea muncitorilor și a funcționarilor; negrii erau subreprezențați etc. Ancheta a continuat cu investigarea reacției receptorilor la mesajele televizuale și a fost confirmată și ipoteza cultivării. Televiziunea *cultivă* propria viziune despre lume (coerentă, dar deformată) în rândul telespectatorilor, mai ales în cazul celor care abuzează de televizionare. Cercetătorii au construit un indicator, „diferențialul de percepție”, pentru a evalua diferențele dintre micii și marii consumatori de televiziune. Marii consumatori de televiziune (*heavy viewers*), cei care se uită la televizor mai mult de patru ore pe zi, comparativ cu micii consumatori de televiziune (*light viewers*), tind „să vadă” lumea prin „ochelarii” televizuali. De exemplu, aceștia percep lumea mai violentă, manifestă un sentiment de insecuritate pronunțat și se tem puternic de criminalitate. „Analiza cultivării” a propus o abordare interesantă (inclusiv metodologic, prin mixul dintre analiza de conținut și anchetă) și aplicabilă (a stat la baza a numeroase alte cercetări) a influenței televiziunii, dar, prin înseși premisele sale, este limitată și ideologizată. Televiziunea este privită din start ca generatoare a unei lumi simbolice coerente, dar distorsionate, menite în cele din urmă mai curând să susțină statu quo-ul, decât să promoveze schimbările sociale – ceea ce denotă o abordare ideologizată a

televiziunii, care, în plus, supraestimează puterea de care dispune televiziunea și, totodată, coerența mesajelor difuzate. Este însă un merit surprinderea „telerealității”, a lumii construite mediatic și distincte de realitatea statistică, de pildă (de exemplu, unele categorii sunt suprareprezentate, altele subprezentate). Mai mult, receptorii sunt văzuți a fi mai curând pasivi și neselectivi, ceea ce este profund discutabil.

O altă limită privește localizarea teoriei, valabilitatea ei mai curând pentru cazul SUA: încercările de a extinde cercetările în afara SUA și de a valida teoria cultivării în alte țări de pe glob nu au fost întotdeauna încununate de succes. În plus, au fost analizate preferențial programele de divertisment în defavoarea celor informative sau de „*infotainment*” și nu s-a acordat atenția maximă împărțirii și evaluării pe genuri televizuale. Mai mult, în ceea ce privește receptarea violenței TV și a efectelor sale, cercetări mai recente precum cea a lui Doob și McDonald (*apud* Drăgan, 1996) au pus în discuție efectul de teamă de violență și sentimentul crescut de insecuritate provocat de supraexpunerea televizuală: în mediile unde problema securității personale fusese soluționată, consumatorii mari de televiziune nu mai prezentau un astfel de sentiment de insecuritate și o teamă exagerată față de violența reală. Potrivit „analizei cultivării”, telespectatorii nu sunt expuși influenței directe (mai mult sau mai puțin brutale și nocive) a televiziunii, ci, în cadrul procesului de cultivare, intervin factori de mediere. Chiar dacă influența televiziunii apare ca destul de puternică și se datorează în special supraexpunerii, totuși ea nu este absolutizată. Procesul de cultivare presupune două momente importante: 1. învățarea și 2. construirea realității sociale. În faza de învățare intervin factori ca: a. abilitățile intelectuale (dacă sunt reduse, influența

tinde să fie mai accentuată); b. capacitatea de concentrare pe probleme esențiale și nu periferice (dacă este redusă, efectele devin mai pregnante); c. intensitatea atenției (dacă este slăbită și vizionarea decurge pasiv, telespectatorii sunt mai expuși); d. gradul de implicare (dacă este scăzut, învățarea este favorizată).

La nivelul construcției realității sociale, contează: a. experiența personală (dacă este consonantă cu mesajele televizuale poate accentua efectele); b. mediul social (dacă este în concordanță cu ceea ce se transmite la TV poate mări influența televiziunii). Prezența în analiză a tuturor acestor factori de mediere, chiar și într-o teorie „neagră”, care vede televiziunea ca pe o sursă de distorsiune a realității și pe consumatorii TV ca pe niște victime relativ pasive și neselective ale televiziunii, demonstrează complexitatea influenței televiziunii și necesitatea de a nu ignora factorii multipli de mediere și contextul receptării.

Factori de mediere

a influenței violenței televizuale

Potențialele influențe nocive ale violenței televizuale nu trebuie absolutizate, ci tratate contextual. Cercetările în domeniul impactului violenței televizuale au arătat că acesta depinde nu doar de durata expunerii (supraexpunerea, televizionarea zilnică de peste patru ore), ci și de maniera de prezentare a violenței, de profilul receptorilor și de situație (dacă există sau nu ocazii de manifestare a violenței în viața reală).

În ceea ce privește *prezentarea violenței* la televizor, o *prezentare grafică*, explicită, de aproape, bazată pe prim-planuri și planuri-detaliu sugestive (de exemplu, sânge, părți mutilate etc.) poate produce efecte nocive ale violenței televizuale, spre deosebire de o prezentare neexplicită, de la distanță, fără detalii. De asemenea, contează

contextualizarea pozitivă sau nu a violenței din programele TV : dacă violența este prezentată ca *justificată* ori ca un mijloc de rezolvare a problemelor (acolo unde nu mai există comunicare, merge și violența) sau dacă autorul ei este transformat într-un *erou-model*, efectele negative pot apărea. Este importantă și prezentarea sau nu a consecințelor pentru victimă și/sau pentru agresor (regrete, [auto]pedepsire etc.): *absența consecințelor* poate avea un impact negativ asupra telespectatorilor. Nu trebuie omis nici caracterul ficțional sau nonficțional al programelor TV : cu cât programele TV sunt mai accentuate *realiste*, potențialul periculos al violenței TV se mărește și el.

Impactul violenței TV depinde însă și de *profilul publicului* : de caracteristicile psihologice ale indivizilor (instabilitate psihică, predispoziții violente, nivel de inteligență mai scăzut etc.) ; de caracteristicile psihosociale (o imagine de sine slab structurată și mai curând negativă, o slabă integrare socială etc.) ; de mediul social (consonant sau nu cu ceea ce transmite televiziunea) ; de educație ; de statusul socioeconomic etc.

Copiii – cei mai expuși consumatori de televiziune în fața violenței TV

Dintre toate tipurile de consumatori TV, există o categorie mai expusă riscurilor televizionării unor programe cu conținut violent, comparativ cu alte categorii : *copiii*. Ei sunt cei mai mari consumatori de televiziune și, totodată, cei mai fragili membri ai publicului în fața violenței TV. Doctorul psihiatru Florin Tudose (2004) susține extrema *vulnerabilitate* a copiilor în fața violenței TV : nesupravegheați, copiii se pot uita la televizor neîntrerupt, ei preferă vizionarea programelor TV oricărei alte forme de distracție și chiar oricărei

alte activități în general (de exemplu, comparativ cu jocul cu alți copii, cu mersul la școală și temele, cu discuțiile cu părinții, cu lectura etc.) și, din nefericire, practicile de televizionare sunt marcate de decalaje între copiii din familiile sărace și cei proveniți din familii înstărite (cei săraci se uită mai mult la televizor).

Cu atât mai expuși sunt copiii dacă se are în vedere că televizionarea în rândul lor include preponderent programe TV care nu sunt destinate categoriei lor de vârstă : astfel, studiile arată că 80% dintre copiii cu vârste între 4 și 10 ani urmăresc asemenea programe TV. Personalizarea consumului televizual constituie, de asemenea, un factor de risc, sustrăgând minorii de sub supravegherea părinților (în Marea Britanie, două treimi dintre copii și adolescenți – 6-16 ani – dețin propriul televizor în camera lor și se pot uita deci singuri la televizor). În România, dacă echipamentele audio-video existente nu fac încă posibilă televizionarea individuală la nivelul celei din Occident, cel puțin în planul dezirabilității, tendința este prezentă : în rândul copiilor și al adolescenților (cu vârste cuprinse în intervalele 11-14 ani și 15-18 ani) se manifestă dorința individualizării consumului TV ; mai mult, dorința se realizează pentru adolescenți (54% dintre elevii cu vârste între 15 și 18 ani urmăresc programele TV de unii singuri)¹. Individualizarea consumului TV se accentuează tot mai mult, în România de astăzi, în rândul telespectatorilor minori.

Modalități de protecție a telespectatorilor minori

Preocuparea față de riscurile expunerii minorilor la violența TV este foarte vizibilă la nivelul politicilor publice europene, de exemplu, în *Recomandarea nr. R (97) 19 a Comitetului de Miniștri către Statele*

Membre cu privire la Reprezentarea Violenței în Mijloacele Electronice de Comunicare în Masă. Un interes aparte este acordat protecției telespectatorilor minori în fața violenței gratuite sau a violenței excesive, nejustificate de context.

În scopul stimulării responsabilității sociale față de problematica violenței TV și a protecției telespectatorilor minori, se recomandă desfășurarea unor campanii de sensibilizare și o implicare profundă a părinților și a educatorilor. Totodată, se recomandă promovarea cercetărilor în domeniul reprezentării violenței TV; în acest sens, foarte cunoscut, în Europa, este, de pildă, *raportul Krieger*² (Franța, 2003) care a pus în lumină o anumită *naturalizare* a violenței TV (banalizare, transformare a violenței în ceva de la sine înțeles în societate) prin prezentare și prin efectele asupra publicului. Raportul Krieger evidențiază anumite efecte nocive ale violenței TV: achiziția de stereotipuri, scăderea inhibiției în fața actelor de violență, diminuarea sentimentului de culpabilitate în fața actelor de violență și a victimelor. Dincolo de politicile publice la nivel (supra)național, în ceea ce privește protecția telespectatorilor din rândul minorilor, acționează și deciziile autorităților de reglementare în domeniul audiovizualului, de exemplu, în România, *Decizia CNA nr. 249 din 1 iulie 2004 privind protecția copiilor în cadrul serviciilor de programe*, revizuită prin *Decizia nr. 20 din 18 ianuarie 2005 pentru modificarea și completarea Deciziei nr. 249 din 1 iulie 2004 privind protecția copiilor în cadrul serviciilor de programe*.

Pentru facilitarea protecției copiilor în fața violenței televizuale, Consiliul Național al Audiovizualului a lansat în 2003 campania „Audiență fără violență” în cadrul căreia a fost prezent inclusiv un mesaj de sensibilizare a părinților: „Apel către părinți”.

Evaluarea aplicării signalecticii de către televiziuni

Un mijloc eficient de protecție a telespectatorilor minori în fața violenței televizuale este sistemul de semnalizare și avertizare privind programele TV sau signalectica (termen provenit din limba franceză: *signaletique*), impus de autoritățile de reglementare în domeniul audiovizualului. Respectarea de către radiodifuzori a reglementărilor privind clasificarea programelor TV, atașarea semnelor de avertizare și dispunerea adecvată a programelor TV ținând cont de filtrul orar sau de ora difuzării (*watershed*) au o importanță vitală pentru protecția telespectatorilor minori.

Cercetarea pe tema „Evaluarea reprezentării violenței în programele televizuale”³ a urmărit, pe lângă analiza de conținut a violenței prezente în programele TV, monitorizarea respectării reglementărilor CNA în legătură cu sistemul de semnalizare a programelor TV, mai exact a vizat evaluarea aplicării corespunzătoare a signalecticii de către televiziunile din România. Aceasta s-a realizat pornind de la *Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 57/2003 privind protecția minorilor în cadrul serviciilor de programe*⁴. Cercetarea a operat cu următoarele dimensiuni și indicatori: 1. *Plasarea programelor în grilă*: ponderea programelor TV plasate corect în grilă. 2. *Prezentarea programelor TV prin intermediul anunțului de avertizare*: a. ponderea programelor cu anunțuri de avertizare cu o durată corespunzătoare (10 secunde); b. ponderea programelor clasificate corect (corespondența dintre conținutul anunțului de semnalizare/avertizare și rezultatul efectiv al monitorizării); c. frecvența diverselor tipuri de erori de clasificare. 3. *Semnalizarea programelor TV pe parcursul difuzării*: a. durata afișării semnelor de avertizare asociate programelor TV; b. ponderea programelor TV semnalizate corect.

Perioada monitorizată a cuprins două săptămâni (26 iulie-8 august 2004). Pentru a surprinde mai bine diversele nuanțe, s-a ținut cont de tipul programelor TV monitorizate, de perioada săptămânii (zile lucrătoare/zile de week-end) și de particularitățile fiecărui canal TV în parte (public/privat, generalist/tematic etc.). Canalele TV monitorizate au fost următoarele: Acasă TV, Antena 1, Atomic TV, B1 TV, MTV, Național TV, Prima TV, PRO TV, TVR 1, TVR 2. Pentru că nu a difuzat programe TV semnalizate în timpul intervalului monitorizat, canalul TV muzical Atomic TV nu este prezent în analiză.

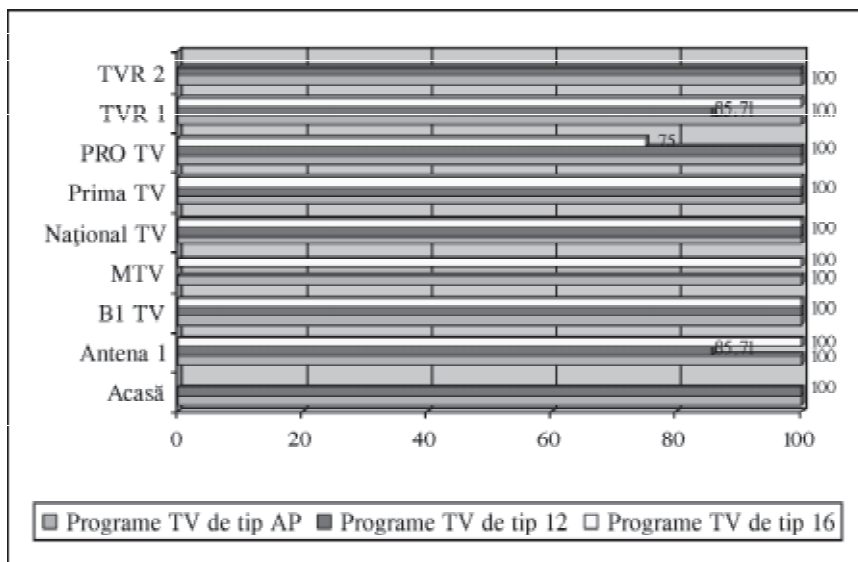
Plasarea programelor TV în grilă

Monitorizarea aplicării signalecticii urmărește mai întâi dacă programele TV au fost plasate corespunzător, evitându-se difuzarea programelor de tip AP (producțiile audiovizuale care pot fi vizionate de către minorii sub 12 ani numai cu acordul sau

împreună cu familia) înainte de sau imediat după emisiuni destinate copiilor, a programelor de tip 12 (interzise minorilor sub 12 ani) înainte de ora 20 sau a programelor de tip 16 (interzise minorilor sub 16 ani) înainte de ora 22. O plasare corespunzătoare a programelor TV ține cont, astfel, de filtrul orar și de practicile de televizionare ale telespectatorilor minori.

Pe ansamblul intervalului monitorizat, sunt plasate cel mai corect *programele de tip AP* (100%), urmate, la egalitate, de programele de tip 12 și 16 (96,43%).

În ceea ce privește erorile de plasare a programelor TV, PRO TV „conduce” în „Top 16” al erorilor (ponderea maximă a erorilor de plasare a programelor de tip 16 apărând în week-end), în timp ce Antena 1 și TVR 1 „conduc” în „Top 12” (ponderea maximă a erorilor de plasare a programelor de tip 12 fiind înregistrată în zilele de lucru). Canalele publice, în legătură cu plasarea corespunzătoare a programelor de tip AP și 16, nu comit nici o eroare.

Sursa: Cercetare realizată în 2004, de CSMNT pentru CNA.

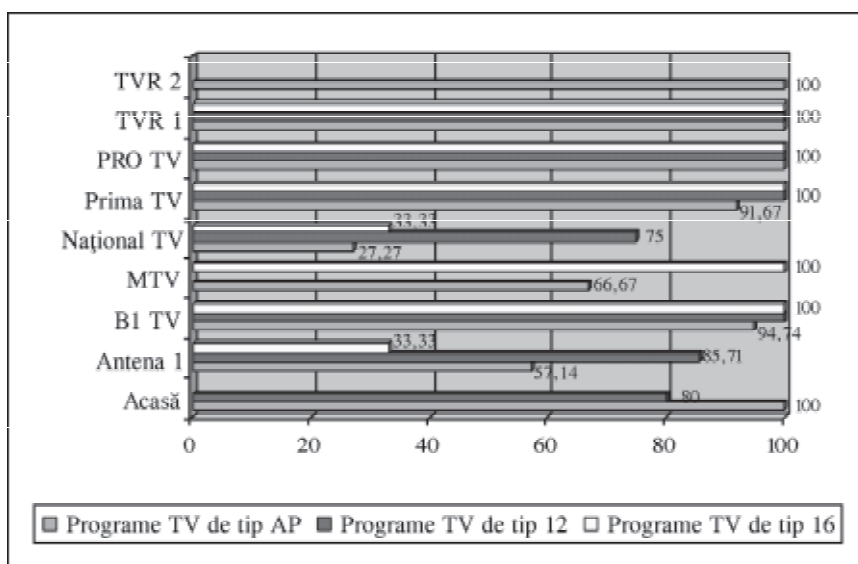
Graficul 1. Pondere programe TV plasate corect

Dar TVR 1 „se remarcă” prin ponderea cea mai scăzută a programelor TV de tip 12 plasate corect, erorile fiind comise integral în cursul săptămânii. Tocmai în cazul programelor TV de tip 16 și 12 (programe TV cu un risc ridicat de impact negativ asupra minorilor) se produc unele erori de plasare, ignorându-se într-o anumită măsură respectarea filtrelor orare; totuși criteriul plasării corespunzătoare a programelor TV în grilă rămâne unul dintre cele mai importante și mai respectate criterii utilizate pentru protecția telespectatorilor minori (pe locul întâi, înainte de alte criterii ca durata anunțului de avertizare, clasificarea programelor și, în sfârșit, durata afișării semnelor pe micul ecran).

Durata anunțului de semnalizare/avertizare

Anunțul de semnalizare/avertizare (anunțul informativ care precedă programul TV semnalizat) oferă receptorilor informații

de bază privind tipul programului TV și conținutul acestuia; de aceea, anunțul de semnalizare/avertizare trebuie să prezinte o durată corespunzătoare, de minim 10 secunde, în acord cu reglementările CNA. Pe parcursul întregului interval monitorizat, conform acestui criteriu, cel mai corect sunt semnalizate *programele de tip 12* (92,58%), urmate programele de tip AP (81,94%) și de programele de tip 16 (80,95%). În ceea ce privește erorile de semnalizare/avertizare prin anunțuri cu o durată adecvată, canalul privat Național TV prezintă ponderea cea mai ridicată a erorilor, pentru toate tipurile de programe TV (indiferent dacă sunt de tip AP, 12 sau 16). În cazul programelor de tip 16, Antena 1 se află la egalitate cu Național TV, pe locul întâi, în „topul” erorilor (cu ponderea maximă a erorilor înregistrată însă în zilele de lucru, spre deosebire de Național TV care conține erori abundente în week-end). Național TV „conduce” și în „Top 12” al erorilor, abaterile de la respectarea signalecticii

Sursa: Cercetare realizată în 2004, de CSMNT pentru CNA.

Graficul 2. Pondere programe TV cu durata anunțului de avertizare corespunzătoare

fiind comise în totalitate în zilele de lucru. Tot Național TV „conduce” în „top AP” al erorilor, cu ponderea maximă a erorilor în week-end.

Referitor la durata anunțului de semnalizare/avertizare, canalele publice, nu comit erori, indiferent de tipul programului TV semnalizat (AP, 12 sau 16). Oarecum îngrijorător, anunțul de avertizare tinde să dureze, cel mai puțin, în cazul programelor TV de tip 16 (care prezintă un potențial nociv mai ridicat în ceea ce privește consumatorii minori de televiziune). Pe ansamblu, criteriul duratei corespunzătoare a anunțului de avertizare nu este urmat în măsura în care este respectat criteriul referitor la plasarea adecvată a programelor TV. Totuși, acest criteriu rămâne unul dintre cele mai respectate, ocupând locul doi printre celelalte criterii, înaintea criteriului clasificării programelor TV și înaintea criteriului duratei afișării semnelor pe ecran.

Clasificarea programelor TV

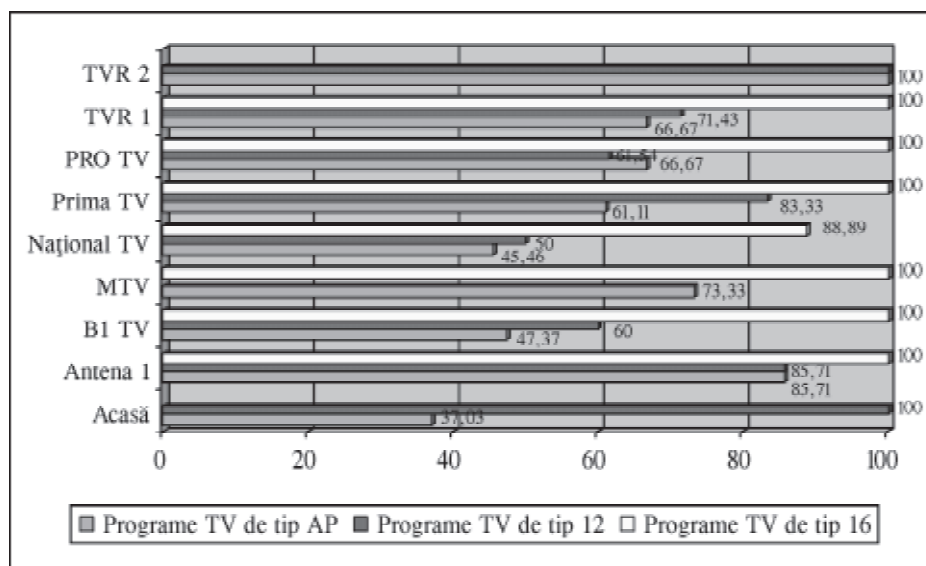
Unul dintre aspectele majore ale signalecticii este reprezentat de *clasificarea* programelor TV. Pentru a evalua corectitudinea clasificării, s-a urmărit corespondența dintre conținutul anunțului de semnalizare/avertizare (anunțul informativ), caracteristic programelor TV semnalizate (de tip AP, 12 sau 16) și ceea ce programul conține în realitate (identificat grație monitorizării). Pe ansamblul intervalului monitorizat *programele de tip 16* sunt clasificate cel mai corect (98,41%), urmate de programele de tip 12 (76,5%), iar apoi de programele de tip AP (64,81%).

În ceea ce privește erorile de clasificare a programelor TV, Național TV tinde să „conducă” din nou în „topul” erorilor. În cazul programelor de tip 16, Național TV iese în evidență prin ponderea cea mai mare a erorilor de clasificare, acestea fiind

comise integral în week-end. Național TV „conduce” și în „top 12” al erorilor, de această dată erorile fiind repartizate în mod egal în week-end și în zilele de lucru. Acasă TV se „remarcă” prin ponderea maximă a erorilor de clasificare privind programele de tip AP, toate erorile fiind comise în zilele de lucru; deloc surprinzător, Național TV ocupă și de această dată un loc „fruntaș” – locul doi după Acasă TV în „topul” erorilor. Printre aspectele cele mai frecvente prezente în programele TV difuzate și care ar determina reclassificarea programelor de pe Acasă TV ca programe de tip 12 în loc de programe de tip AP, au fost observate, spre exemplu: consumul de droguri și de alcool (12 apariții), comportamentele și atitudinile antisociale ușor de imitat de către copii (6 apariții), violența casnică/sexuală (6 apariții) etc. Aceste aspecte, în special comportamentele și atitudinile antisociale ușor de imitat de către copii, sunt „în top” și în cazul programelor de tip AP de pe canalele Național TV și B1 TV. Printre aspectele cele mai frecvente care ar determina reclassificarea programelor TV de tip 12 de pe Național TV, B1 TV și PRO TV ca programe de tip 16 s-au observat, de pildă: detaliile privind tehnici criminale (6 apariții), violență intensă, sistematic repetată (5 apariții). Între canalele publice TVR 1 și TVR 2 apar anumite diferențe: dacă TVR 2 este singurul canal TV care se remarcă prin clasificarea integral corectă a programelor de tip AP, 12 și 16, TVR 1 clasifică doar programele de tip 16 în totalitate corect; în rest, apar relativ frecvent erori de clasificare: în cazul programelor de tip AP erorile sunt comise în zilele de lucru când TVR 1 ocupă abia locul 4 în topul corectitudinii clasificării, la egalitate cu canalul privat PRO TV, iar în cazul programelor de tip 12 erorile apar majoritar în week-end când TVR 1 se plasează chiar pe ultimul loc în topul corectitudinii.

În general, programele de tip 16, care prezintă un potențial nociv mai mare la adresa minorilor, tind să fie clasificate mai corect decât programele de tip 12 și apoi

decât cele de tip AP. Cu cât „riscul” crește, cu atât atenția acordată respectării reglementărilor legate de clasificare se accentuează și ea, iar erorile se diminuează.

Sursa: Cercetare realizată în 2004, de CSMNT pentru CNA.

Graficul 3. Ponderea programelor TV clasificate corect

Durata semnului care însoțește programele TV (de tip AP, 12 sau 16) are o deosebită importanță, permițând identificarea categoriei programelor TV de către telespectatori (în cazul în care n-au putut viziona la timp anunțul de avertizare care precede programele TV semnalizate). Pe ansamblul intervalului monitorizat, programele de tip 16 sunt cel mai corect semnalizate (85,39%), urmate de programele de tip AP (78,78%) și de programele de tip 12 (60,46%).

În ceea ce privește erorile de semnalizare a programelor, canalul muzical MTV „conduce” în „top 16” al erorilor (erorile fiind observabile atât în week-end, cât și în timpul săptămânii, dar rămânând dominante în week-end). Prima TV „conduce” în „top 12” al erorilor, toate erorile fiind detectabile în zilele de lucru; Prima TV

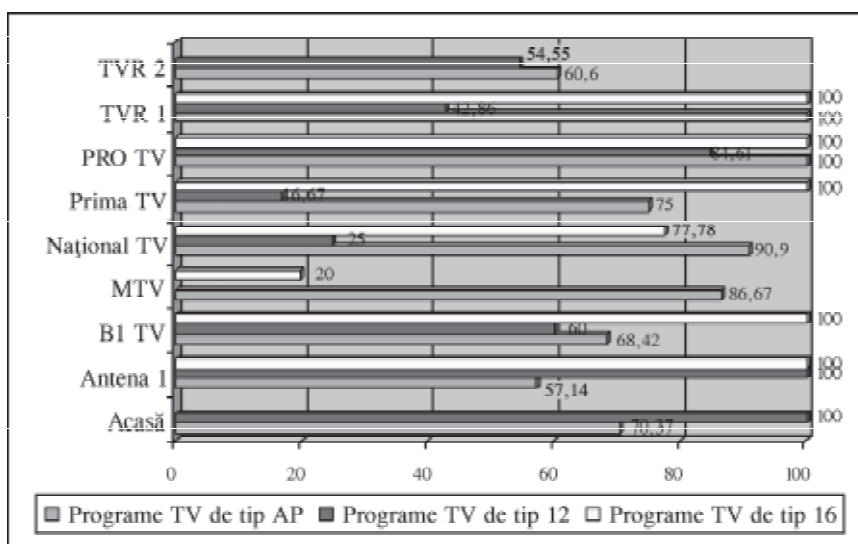
este secondată de Național TV. Antena 1 conduce în „top AP” al erorilor de semnalizare (cu majoritatea erorilor comise în week-end).

În ceea ce privește durata semnului pentru programele AP, canalele publice se manifestă diferit: TVR 1 nu comite erori, dar TVR 2 procedează corect doar în 60,6% dintre cazuri (ocupând locul doi în „topul” erorilor și comițând erorile doar în zilele de lucru). În cazul programelor de tip 12, ambele canale greșesc considerabil, TVR 2 obținând o pondere de 54,55% a programelor semnalizate corespunzător (locul trei în „topul” erorilor prin erori comise atât în week-end, cât și în cursul săptămânii), în timp ce TVR 1 ocupă acum locul doi în „topul” erorilor cu mai puțin de jumătate (42,86%) dintre programe semnalizate corect (cu o pondere

ceva mai ridicată a erorilor în week-end). În cazul programelor de tip 16, nu se mai comit însă erori.

În general, criteriul duratei corespunzătoare a semnului afișat, atașat programelor TV, este cel mai puțin respectat dintre toate și pune cele mai mari probleme televiziunilor; un astfel de rezultat s-ar putea explica prin complexitatea acestui criteriu și prin dificultatea aplicării sale

(mai ales în cazul programelor de tip 12 și AP). Dintre toate tipurile de programe, tind să fie semnalizate corect în primul rând programele de tip 16 (probabil din cauza riscului ridicat pe care îl prezintă acestea pentru protecția minorilor, dar foarte probabil și datorită simplității procedurii: spre deosebire de celelalte semne care însoțesc programele TV, semnul 16 trebuie să apară permanent).

Sursa: Cercetare realizată în 2004, de CSMNT pentru CNA.

Graficul 4. Pondere programe TV cu durata semnului corespunzătoare

Tendențe generale

Interesul manifestat de televiziunile din România pentru plasarea, clasificarea și semnalizarea corectă a programelor TV nu este neglijabil. În special atenția acordată programelor de tip 16 (cu un potențial nociv ridicat în ceea ce privește telespectatorii minori), deși are momente când se diminuează, este considerabilă și centrată pe probleme fundamentale: dacă programele de tip AP tind să fie cel mai corect plasate, iar programele de tip 12 tind să aibă cea mai mare pondere a anunțurilor de avertizare cu o durată adecvată, pro-

gramele de tip 16 tind să fie cel mai corect clasificate și semnalizate. Cu cât „riscul” de afectare a minorilor prin programe TV crește, cu atât atenția acordată respectării reglementărilor legate de clasificare și semnalizare tinde să se accentueze, iar erorile se reduc.

Criteriul filtrului orar, al plasării corespunzătoare a programelor în grilă (la ore adecvate), rămâne unul dintre mai respectate criterii utilizate pentru protecția telespectatorilor minori: pe locul întâi, înainte de alte criterii precum durata anunțului de avertizare, clasificarea programelor și, în sfârșit, durata afișării semnului de avertizare.

Consumul TV al copiilor, respectarea signalecticii și controlul parental

Nu doar plasarea, clasificarea și semnalizarea corectă a programelor TV de către televiziuni sunt importante pentru protecția telespectatorilor minori, ci și respectarea efectivă a signalecticii de către telespectatorii minori. În acest caz, nu se pot ignora rolul familiei în controlul exercitat asupra consumului TV al copiilor și, în general, întreg contextul de receptare. Un studiu ulterior, *Analiza comportamentelor de consum TV ale elevilor (7-10 ani, 11-14 ani și 15-18 ani)*, realizat în 2005 de Centrul de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare în colaborare cu CURS pentru CNA, a inclus o secțiune destinată evaluării respectării signalecticii de către telespectatorii minori și a controlului parental/familial exercitat asupra consumului TV al copiilor și al adolescenților.

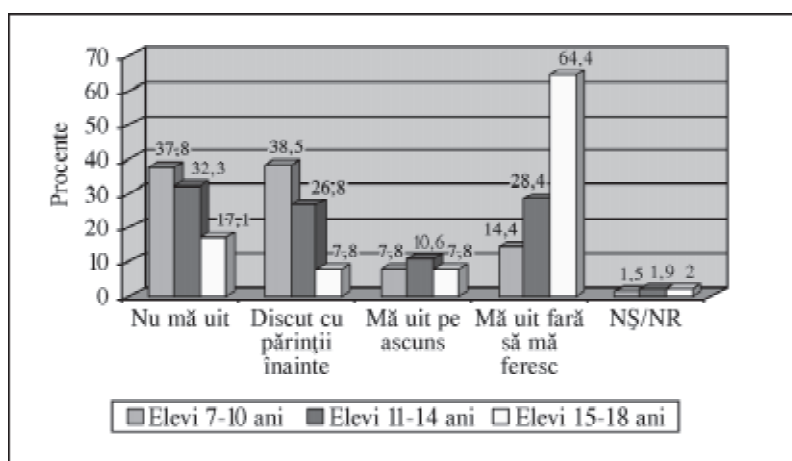
Respectarea signalecticii

În ansamblu, numeroși copii și adolescenți ignoră signalectica : mai mult de o cincime dintre elevii de 7-10 ani (22,2%), mai mult

de o treime dintre elevii de 11-14 ani (39%) și aproape trei sferturi dintre elevii de 15-18 ani (72%) ; ignorarea signalecticii se accentuează odată cu creșterea în vârstă.

Trecând de la grupa de vârstă inferioară spre cele superioare, scade ponderea elevilor care respectă (necondiționat) signalectica de peste 2 ori : de la 37,8% pentru elevii de 7-10 ani la doar 17,1% pentru elevii de 15-18 ani. De asemenea, odată cu creșterea în vârstă, scade ponderea discuțiilor cu părinții pentru a obține aprobarea acestora înainte de vizionarea unui program TV nerecomandat/interzis (de aproape 5 ori : de la 38,5% pentru elevii de 7-10 ani la 7,8% pentru elevii de 15-18 ani). Ponderile elevilor care se uită pe ascuns sunt apropiate ca valoare pentru toate categoriile de vârstă (8-10%).

O creștere spectaculoasă a ponderilor, odată cu vârsta, se produce în cazul elevilor care se uită la programele TV nerecomandate/interzise fără să se ferească de părinți : de la 14,4% pentru elevii de 7-10 ani la 28,4% pentru elevii de 11-14 ani (dublu) și ajungând să constituie răspunsul majoritar pentru elevii de 15-18 ani : 64,4% (mai mult de cvadruplu față de categoria de vârstă 7-10 ani).

Sursa : Anchetă realizată în 2005 de CSMNTC în colaborare cu CURS pentru CNA.

Graficul 5. Respectarea signalecticii

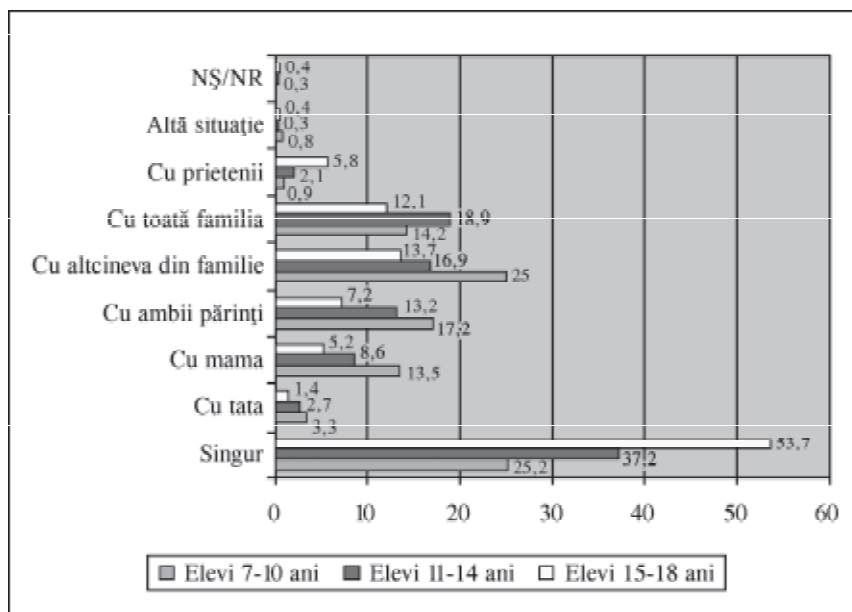
Contextul cotidian al consumului TV

Odată cu creșterea în vârstă, consumul TV al elevilor se *individualizează*: se uită la TV de unii singuri peste un sfert (25,2%) dintre elevii de 7-10 ani (procent destul de îngrijorător pentru această categorie de vârstă foarte vulnerabilă), peste o treime (37,2%) dintre elevii de 11-14 ani, respectiv majoritatea elevilor de 15-18 ani (53,7%, mai mult de dublu față de prima categorie). De asemenea, consumul TV în compania prietenilor crește odată cu vârsta: 0,9% (elevii de 7-10 ani); 2,1% (elevii de 11-14 ani); 5,8% (elevii de 15-18 ani).

Prin contrast, consumul TV în compania unuia dintre părinți sau împreună cu ambii părinți se reduce puternic odată

cu vârsta: 34% (pentru elevii de 7-10 ani acesta este răspunsul cel mai frecvent); 24,5% (elevii de 11-14 ani); 13,8% (elevii de 15-18 ani); dintre părinți, partenerul preferat de televizionare este mama (pentru toate categoriile de vârstă). La modul general, consumul TV în compania familiei scade odată cu vârsta: de la 73,2% (elevii de 7-10 ani) la 61% (elevii de 11-14 ani), ajungând la 39% (elevii de 15-18 ani).

În ansamblu, de această dată, rezultatele nu sunt foarte îngrijorătoare: dacă pentru elevii de 15-18 ani consumul TV este unul personalizat, pentru elevii de 7-10 ani și chiar și pentru cei de 11-14 ani, consumul TV rămâne unul relativ supravegheat – un consum TV preponderent familial, mai ales în compania părinților.

Sursa: Anchetă realizată în 2005 de CSMNTC în colaborare cu CURS pentru CNA.

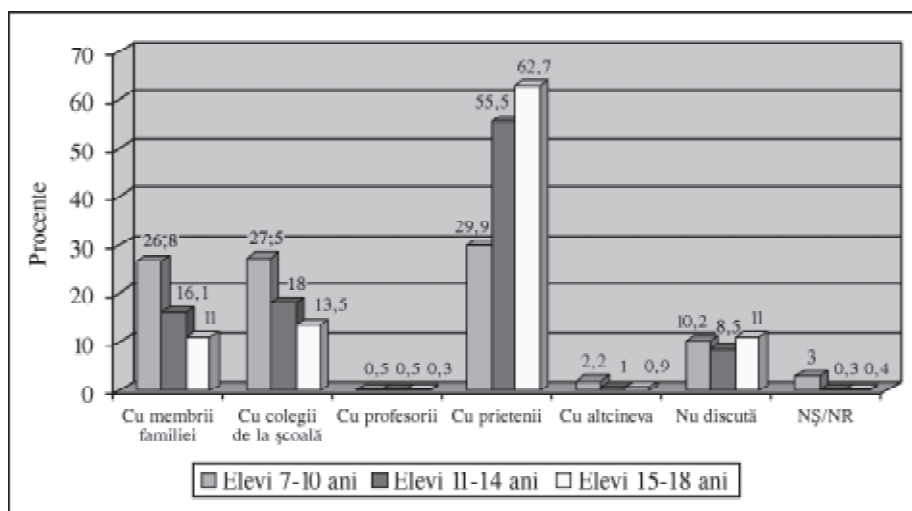
Graficul 6. Contextul cotidian al consumului TV: partenerii de televizionare ai copiilor

Partenerii de discuții despre programele TV

Discuțiile despre programele TV au loc, de obicei, în cadrul grupului de *prieteni* și/sau *colegi* (pentru toate categoriile de vârstă): 57,4% (elevii de 7-10 ani); 73,5% (elevii de 11-14 ani); 76,2% (elevii de 15-18 ani). Discuțiile cu membrii familiei se reduc odată cu creșterea în vârstă: de la 26,8% (elevii de 7-10 ani) la 11% (elevii de 15-18 ani). Dacă, de regulă, consumul TV al elevilor de 7-10 ani și

al celor de 11-14 ani se produce în prezența familiei, discuțiile despre programele TV depășesc sfera familiei și au loc în grupul de prieteni/colegi; implicarea familiei în asemenea discuții este relativ precară.

Rolul școlii în evaluarea programelor TV (prin discuții cu elevii) este aproape inexistent: cel mult 0,5% dintre elevi (indiferent de categoria de vârstă) discută despre programele TV cu profesorii. Un procent de aproximativ 10% dintre elevi (din toate categoriile de vârstă) nu discută deloc despre programele TV.

Sursa: Anchetă realizată în 2005 de CSMNTC în colaborare cu CURS pentru CNA.

Graficul 7. Partenerii de discuții despre programele TV

Tendențe generale

Din nefericire, numeroși copii și adolescenți se abat de la reglementările CNA și *ignoră* complet signalectica: mai mult de o cincime dintre elevii de 7-10 ani, mai mult de o treime dintre elevii de 11-14 ani și aproape trei sferturi dintre elevii de 15-18 ani.

Controlul familial, în special parental, asupra consumului TV al copiilor și al adolescenților este *limitat* și relativ *precar*,

marcat de carențe de supraveghere și de individualizarea (tot mai accentuată odată cu vârsta) a televizionării, precum și de absența discuțiilor în familie despre programele TV. Tot mai mulți copii și adolescenți preferă să se uite și se uită efectiv la TV de unii singuri; totodată, discută despre programele TV cu cei din categoria lor de vârstă, cu prietenii și colegii. Controlul școlar asupra consumului TV al telespectatorilor minori este cvasiinexistent. Dacă prezența (fizică) a familiei (îndeosebi

a părinților) în timpul televizionării copiilor de 7-10 ani și de 11-14 ani nu poate fi contestată, această prezență rămâne una mai curând *pasivă*: copiii nu discută cu părinții despre programele TV vizionate, ci cu prietenii sau colegii; în ansamblu, implicarea părinților în controlul consumului TV al copiilor apare ca relativ redusă.

Concluzii

Respectarea de către televiziuni a reglementărilor CNA în ceea ce privește plasarea, clasificarea și semnalizarea adecvată a programelor TV reprezintă un aspect relativ important pentru televiziunile din România. Cu cât crește riscul de a afecta negativ telespectatorii minori – prin diverse programe TV nerecomandate/interzise categoriei lor de vârstă –, cu atât se accentuează și atenția acordată respectării reglementărilor CNA privind plasarea, clasificarea și semnalizarea corespunzătoare a programelor TV. Astfel, programele TV interzise minorilor sub 16 ani – cu un grad de risc ridicat comparativ cu programele TV de tip AP (care pot fi vizionate de către minorii sub 12 ani numai cu acordul sau împreună cu familia) sau chiar prin comparație cu programele TV de tip 12 (interzise minorilor sub 12 ani) – sunt cel mai corect clasificate și semnalizate. În același timp, filtrul orar (plasarea programelor TV la

ora potrivită) rămâne cel mai respectat și mai aplicat dintre toate criteriile de protecție a telespectatorilor minori.

Dacă respectarea signalecticii este relativ asimilată de către televiziunile din România (programele TV sunt, în principiu, corect plasate, clasificate și semnalizate, deși, inerent, apar anumite erori), nu același lucru se întâmplă în ce privește respectarea signalecticii de către telespectatorii minori din România.

În contextul unui control parental precar, al personalizării progresive a televizionării și al unei implicări a școlii egale cu zero în consumul TV al copiilor și al adolescenților din România, au loc numeroase abateri de la respectarea signalecticii. Mai mult de o cincime dintre elevii de 7-10 ani, mai mult de o treime dintre elevii de 11-14 ani și aproape trei sferturi dintre elevii de 15-18 ani ignoră complet signalectica, vizionând deci programe TV nerecomandate/interzise pentru categoria lor de vârstă, frecvent fără restricții din partea părinților și fără a se ascunde de aceștia.

În aceste condiții, *responsabilizarea* deopotrivă a părinților și a copiilor (prin alfabetizare media intensivă, inclusiv în școli și licee, prin campanii sociale de informare, prin stimularea constituirii unor asociații ale părinților pentru a răspunde provocărilor violenței TV etc.) devine un aspect-cheie în problema protecției minorilor în fața violenței televizuale.

Note

1. Potrivit datelor rezultate din ancheta la nivel național pe tema „Analiza comportamentului de consum de programe audiovizuale al elevilor (11-14 ani și 15-18 ani)”, efectuată în iulie 2005, realizată de CURS în colaborare cu Centrul de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare, în beneficiul Consiliului Național al Audiovizualului.
2. Raportul KRIEGER – pe tema *La violence à la télévision* – a fost realizat în Franța, în 2003, sub coordonarea lui Blandine Kriegel, în beneficiul Ministerului Culturii și Comunicațiilor.
3. Cercetare realizată în 2004, în beneficiul Consiliului Național al Audiovizualului, de Centrul de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare sub coordonarea prof. univ. dr. Ioan Drăgan și a conf. univ. dr. Poliana Ștefănescu.
4. Evaluarea aplicării signalecticii a plecat de la *Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 57/2003 privind protecția minorilor în cadrul serviciilor de programe*, în vigoare în

momentul efectuării cercetării. Ulterior, a fost adoptată o nouă Decizie CNA nr. 249/1.07.2004 privind protecția copiilor în cadrul serviciilor de programe, intrată în vigoare la 15 august 2004 și revizuită prin Decizia nr.20/18.01.2005 pentru modificarea și completarea Deciziei nr. 249/1.07.2004 privind protecția copiilor în cadrul serviciilor de programe.

Bibliografie

- Antim, Corneliu. (2004). „O mână întinsă societății civile”, *Forum Audiovizual*, 1, 34-35.
- Antim, Corneliu. (2004). „Vătămatoarele capcane ale televiziunii”, *Forum Audiovizual*, 1, 22-24.
- Coman, Mihai. (1999). *Introducere în sistemul mass-media*, Iași: Editura Polirom.
- DeFleur, Melvin L., Ball-Rokeach, Sandra. [1989] (1999). *Teorii ale comunicării de masă*, Iași: Editura Polirom.
- Drăgan, Ioan, Dâmboeanu, Cristina, Georgescu, Georgiana. (2003). „Adolescenții și televiziunea. Tipologii ale televizionării”, *Revista Română de Comunicare și Relații Publice*, 6-7, 129-140.
- Drăgan, Ioan. (1996). *Paradigme ale comunicării de masă*, București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL.
- Federman, Joel. (2004). „Riscurile expunerii la violența de la televiziune”, *Forum Audiovizual*, 1, 35-37.
- Fiske, John, Hartley, John. [1978] (2002). *Semnele televiziunii*, Iași: Editura Institutul European.
- Haineș, Rosemarie. (2000). *Comunicarea televizuală*, București: Editura Eficient.
- Jones, Gerard. (2004). „Violența benefică”, *Forum Audiovizual*, 1, 37.
- Jost, François. (1999). *Introduction à l'analyse de la télévision*, Paris: Ellipses Edition.
- Livingstone, Sonia M. (1998). *Making Sense of Television. The Psychology of Audience Interpretation*, Pergamon Press.
- Morley, David. (1994). *Television, Audiences and Cultural Studies*, Londra și New York: Routledge.
- Silverstone, Roger. (1999). *Televiziunea în viața cotidiană*, Iași: Editura Polirom.
- Tudose, Florin. (2004). „Televiziunea – un drog cu efect pe termen lung sau cum poate fi desfigurată o generație”, *Forum Audiovizual*, 1, 10-13.
- *** *Analiza comportamentului de consum de programe audiovizuale al elevilor (7-10 ani, 11-14 ani și 15-18 ani)*, România, iulie 2005, Raport CURS – Centrul de Studii Media și Noi Tehnologii de Comunicare, beneficiar Consiliul Național al Audiovizualului, www.cna.ro.
- *** *Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 57/2003 privind protecția minorilor în cadrul serviciilor de programe*, www.cna.ro.
- *** *Decizia CNA nr. 249/1.07.2004 privind protecția copiilor în cadrul serviciilor de programe*, www.cna.ro.
- *** *Decizia nr.20/18.01.2005 pentru modificarea și completarea Deciziei nr. 249 din 1.07.2004 privind protecția copiilor în cadrul serviciilor de programe*, www.cna.ro.
- *** *Directiva „Televiziunea fără frontiere”*, Directiva Consiliului (89/552/CEE) privind coroborarea unor prevederi stabilite prin dispoziții legale, de reglementare și administrative în statele membre, cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune, modificată prin Directiva Parlamentului European și a Consiliului 36/97/CE, <http://www.cna.ro/legislatie.html>.
- *** *Legea Audiovizualului nr. 504/2002*, <http://www.cna.ro/legislatie.html>.
- *** *Raportul KRIEGEL*. (2002). Pe tema „La violence à la télévision” (coord. Blandine Kriegel), beneficiar Ministerul Culturii și Comunicațiilor, Franța, <http://www.culture.gouv.fr/culture/actualites/communiq/aillagon/RapportBK.rtf>.
- *** *Recommendation no. R (97) 19 of the Committee of Ministers to member states on the portrayal of violence in the electronic media*, www.coe.int/T/E/Human_Rights/media/4_Documentary_Resources/CM.

Abstract

This study presents an analysis regarding the implementation of the system of warning signals attached to the TV programs („signalectique”) by the major Romanian TV channels and an assessment of the compliance with this system of the Romanian children and teenagers (7-10, 11-14, 15-18 years old), taking into account the results of a national survey based on questionnaire. If the compliance with the signalization and classification system of TV programs is, in principle, assimilated by the major televisions from Romania, in the context of a poor parental control, of a progressive personalization of TV viewing and of a profound absence of involvement of the educational institutions (school, high school) in the minors' TV consume, the degree of non-compliance with the signalization system among the minors is alarming high. There are a lot of children and teenagers which simply ignore the „signalectique” and watch not recommended/forbidden TV programs (most of the teenagers (15-18 years old) and a consistent part of the children under 14).

Primit la redacție : martie 2006